

Η ΘΡΗΣΚΕΥΤΙΚΗ ΑΓΩΓΗ ΣΤΗΝ ΑΓΓΛΙΑ

Ηρακλής Περάκης - Βασιλική Ματιάκη

ΛΕΞΕΙΣ-ΚΛΕΙΔΙΑ: *Θρησκευτική αγωγή, εκπαίδευση στην Αγγλία.*

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Τα κρατικά εκπαιδευτικά συστήματα στην Ευρώπη δημιουργήθηκαν κατά τη διάρκεια του 18ου και 19ου αιώνα. Έως τότε, η εκπαίδευση στη συντριπτική πλειοψηφία των ευρωπαϊκών κρατών ήταν στη δικαιοδοσία της Εκκλησίας και αφορούσε γενικά σε μια χριστιανική θρησκευτική παιδεία. Η ανάγκη συγκρότησης των εθνικών κρατών οδήγησε στη σύσταση των κρατικών εκπαιδευτικών συστημάτων, ως μια ενιαία μορφή πολιτικής κοινωνικοποίησης, που υπογράμμιζε την ιδιότητα του πολίτη¹. Σε ορισμένες περιπτώσεις το Κράτος ταυτίστηκε με κάποιο συγκεκριμένο θρησκευτικό δόγμα, το οποίο αναγνώριζε ως επίσημη θρησκεία του, ενώ σε άλλες επιχείρησε το διαχωρισμό από τη θρησκεία, προκειμένου να αποτρέψει οποιαδήποτε κλιμάκωση εντάσεων μεταξύ των θρησκευτικών δογμάτων. Επιπλέον, η διευθέτηση των σχέσεων Κράτους-Εκκλησίας προσδιόρισε κατά το μάλλον ή το ήττον και τη θέση της θρησκευτικής εκπαίδευσης στα μετέπειτα χρόνια, όσον αφορά τη συνταγματική κατοχύρωσή της, τα Αναλυτικά Προγράμματα και τις εκπαιδευτικές πρακτικές που επιλέχθηκαν. Έτσι, οι ευρωπαϊκές εκπαιδευτικές πολιτικές σε ζητήματα της θρησκευτικής παιδείας αποτελούν τη συνισταμένη της διαχείρισης των συγκρούσεων τόσο μεταξύ των θρησκευτικών

View mergers' citation and similar books at core.ac.uk

ριοπαρμε το λοιπό ρλ COKE

Η παγκοσμιοποίηση, ως φαινόμενο παγκοσμίας εμβέλειας, επηρέασε και μορφοποίησε με τη σειρά της, ως ένα βαθμό, το χαρακτήρα των εκπαιδευτι-

¹ Ε. Ζαμπέτα, *Σχολείο και θρησκεία*, εκδ. Θεμέλιο, Αθήνα 2003, σ. 42.

κών συστημάτων, δημιουργώντας νέες πολιτικές και κοινωνικές ανάγκες, στις οποίες τα κράτη κλήθηκαν να ανταποκριθούν.

Γενικότερα, οι κοινωνικοί, πολιτικοί και πολιτισμικοί όροι των κρατών υφίστανται σε πορεία σύμπλευσης με τις συμφωνημένες *Συμβάσεις* και *Συνθήκες* των κρατών-μελών της Ευρωπαϊκής Ένωσης σχετικά με τα ανθρώπινα δικαιώματα και τη δυνατότητα συμβίωσης κυρίως με τους μετανάστες-διαφορετικούς, προδιαγράφοντας μια κατευθυνόμενη πορεία των εθνικών εκπαιδευτικών συστημάτων εγκεντρισμένη στην ιδέα του *πολυπολιτισμού*.

Καταθέτοντας, ως πηγές, επίσημα κυβερνητικά έγγραφα όπως, εκπαιδευτικές διατάξεις, Προγράμματα Σπουδών και Στατιστικές Αναφορές προβάλλονται παρακάτω πτυχές της θρησκευτικής αγωγής του εκπαιδευτικού συστήματος ενός σύγχρονου πολυπολιτισμικού *μορφώματος*, της κοινωνίας της Αγγλίας, με στόχο όχι απλώς την ενημέρωση αλλά κυρίως τη βαθύτερη κατανόηση της θρησκευτικής αγωγής στη χώρα αυτή.

ΣΤΟΙΧΕΙΑ ΤΗΣ ΘΡΗΣΚΕΥΤΙΚΗΣ ΑΓΩΓΗΣ ΣΤΗΝ ΑΓΓΛΙΑ

Η Αγγλία είναι μέλος της Μεγάλης Βρετανίας, που αποτελείται από την Αγγλία, τη Σκωτία και την Ουαλία καθώς και τμήμα του Ηνωμένου Βασιλείου, που αποτελείται από την Αγγλία, Σκωτία, Ουαλία και Βόρεια Ιρλανδία. Με περίπου 57.000.000 κατοίκους, αποτελεί έναν από τους μεγαλύτερους πληθυσμιακά λαούς της Ευρωπαϊκής Ένωσης, αντιπροσωπεύοντας το 13% του συνολικού πληθυσμού της². Έπειτα από τις εκλογές του 2010, η Αγγλία κυβερνάται από συνασπισμό των Συντηρητικών (306 έδρες) και των Φιλελεύθερων (57 έδρες), καθώς κανένα κόμμα δεν μπόρεσε να εξασφαλίσει τον απαραίτητο αριθμό εδρών για το σχηματισμό κυβέρνησης. Ο Ντέιβιντ Κάμερον αναδείχθηκε Πρωθυπουργός της Βρετανίας και είναι ο νεότερος Πρωθυπουργός στην πολιτική Ιστορία της, μόλις 43 ετών³.

---

² Directgov, «Key facts about the United Kingdom», http://www.direct.gov.uk/en/Governmentcitizensandrights/LivingintheUK/DG_10012517, προσπελάστηκε στις 31/1/2011.

³ Enet.gr, «Νέος πρωθυπουργός της Βρετανίας ο συντηρητικός Ντέιβιντ Κάμερον», *Ελευθεροτυπία*, 12 Μαΐου 2010, <http://www.enet.gr/?i=news.el.article&id=161219>, προσπελάστηκε 6/2/2011.

Η Αγγλία ανήκει στις χώρες με αναγνωρισμένη επίσημη Εκκλησία, την Αγγλικανική Εκκλησία, στην οποία υποχρεωτικά ανήκει ολόκληρη η βασιλική οικογένεια της Αγγλίας. Μετά τους Ρωμαιοκαθολικούς και τους Ορθόδοξους, οι Αγγλικανοί αποτελούν την τρίτη σε μέγεθος χριστιανική Εκκλησία που αριθμεί πάνω από ογδόντα εκατομμύρια πιστούς, με πνευματικό ηγέτη της τον Αρχιεπίσκοπο του Καντέρμπουρι. Εντούτοις, ο αγγλικός πληθυσμός δεν αποτελεί μια θρησκευτικά ομοιογενή χώρα. Η θρησκευτική ετερότητα η οποία δημιουργήθηκε και γιγαντώθηκε εξαιτίας του αποικιοκρατικού χαρακτήρα της Αγγλίας και του συνακόλουθου φαινομένου της μετανάστευσης, προσδιορίζει, σε μεγάλο βαθμό, το θρησκευτικό προφίλ της χώρας:

Σύμφωνα με έρευνα που δημοσιεύτηκε το 2005 από την Ευρωπαϊκή Ένωση με τον τίτλο, *Special Eurobarometer*, μόλις το 38% των Άγγλων πολιτών πιστεύει σε κάποιο Θεό, το 20% δεν δηλώνει καμιά μορφή πίστης και το 40% πιστεύει σε κάποια ανώτερη δύναμη⁴. Στην Απογραφή, επίσης, του 2001, στη Μεγάλη Βρετανία 8,6 εκατομμύρια άνθρωποι, δήλωσαν ότι δεν πίστευαν σε καμία θρησκεία. Με 41 εκατομμύρια πιστούς, ο Χριστιανισμός είναι η κύρια θρησκεία, ενώ η Μουσουλμανική κοινότητα με 1,6 εκατομμύρια πιστούς είναι η μεγαλύτερη, μη-χριστιανική θρησκευτική ομάδα⁵.

Η θρησκευτική ποικιλομορφία, ως απόρροια της πολυπολιτισμικότητας επηρέασε όπως ήταν αναμενόμενο και το εκπαιδευτικό σύστημα της χώρας, ιδιαιτέρως δε τη θρησκευτική αγωγή. Έτσι συνέβη στην Αγγλία το εξής παράδοξο: ενώ η εκπαίδευση δεν υπήρξε ποτέ μονοσήμαντα κοσμική, λόγω της σχέσης Εκκλησίας-κράτους, δεν υιοθετήθηκε στους στόχους της θρησκευτικής αγωγής μια απόλυτη ταύτιση με κάποιο συγκεκριμένο δόγμα. Αυτά, βέβαια, ίσχυαν και ισχύουν μόνο για τα κρατικά δημόσια σχολεία, διότι υπάρχουν και σχολεία που είναι καθαρά θρησκευτικού χαρακτήρα, ανήκουν σε κάποιες θρησκευτικές κοινότητες ή υπάγονται απευθείας στην Εκκλησία της Αγγλίας.

⁴ European Commission, «Social values, Science and Technology», *Special Eurobarometer* 225, σ. 7, http://ec.europa.eu/public_opinion/archives/ebs/ebs_225_report_en.p, προσπελάστηκε στις 5/2/2011.

⁵ Office for National Statistics, *Focus on religion*, London 2004, σ. 2, <http://www.ons.gov.uk/ons/search/index.html?newquery=Focus+on+religion>, προσπελάστηκε στις 7/2/2011.

Η πολιτική ζωή της χώρας υπήρξε ανέκαθεν στενά συνδεδεμένη με την Εκκλησία της Αγγλίας. Παράλληλα και η Εκκλησία είναι απόλυτα εξαρτημένη από την πολιτεία, τόσο για την έγκριση των θρησκευτικών κανόνων όσο και για το διορισμό των επισκόπων, οι οποίοι ορίζονται από το βασιλιά/βασίλισσα της Αγγλίας ύστερα από πρωθυπουργική εισήγηση.

Έως και το 1870 το Κράτος δεν είχε καμία ανάμειξη στην εκπαίδευση των Άγγλων πολιτών. Η Αγγλικανική Εκκλησία ήλεγχε απόλυτα την Πρωτοβάθμια, τη Δευτεροβάθμια και έως ένα βαθμό και την Τριτοβάθμια Εκπαίδευση. Με νόμο του 1870 κρίθηκε αναγκαίο να συστηματοποιηθεί η κρατική εκπαίδευση, να συσταθεί το κρατικό εκπαιδευτικό σύστημα και να δημιουργηθούν τα πρώτα δημόσια δημοτικά σχολεία⁶. Σε μια κρατική προσπάθεια διαχείρισης των συγκρούσεων μεταξύ των διαφορετικών χριστιανικών δογμάτων, τα σχολεία αυτά αποδεσμεύθηκαν από την υποχρέωση να παρέχουν θρησκευτική εκπαίδευση με αναφορές που διακρίνουν οποιοδήποτε δόγμα από τα άλλα. Ωστόσο, το 1876, για παράδειγμα, δημιουργήθηκαν 1.500.000 σχολεία εκ των οποίων τα 2/3 ελέγχονταν αποκλειστικά από την Εκκλησία⁷.

Από τα μέσα του 19ου αι., λοιπόν, η θρησκευτική αγωγή στα δημόσια σχολεία απεμπόλησε τον ομολογιακό της χαρακτήρα, παρότι νέες διατάξεις του Εκπαιδευτικού Νόμου του 1944 υποχρεώνουν για πρώτη φορά τα σχολεία να εντάξουν λατρευτικά και θρησκευτικά ζητήματα στο πρόγραμμά τους. Όπως έχει επισημανθεί, ο Χριστιανισμός περιθωριοποιήθηκε μετά το 1960 εξαιτίας της ραγδαίας εκκοσμίκευσης που συντελέστηκε στην Αγγλία και από το 2001 εξαιρέθηκε η θρησκευτική αγωγή από το Πρόγραμμα Σπουδών υποχρεωτικού χαρακτήρα⁸. Από τότε η θρησκευτική παιδεία υφίσταται ως κεκτημένο δικαίωμα για τους μαθητές, αν και ήδη παρέχεται η δυνατότητα στους γονείς να εξαιρέσουν τα παιδιά τους από το μάθημα των θρησκευτικών.

⁶ Η. Ρεράκης, «Η διδασκαλία των Θρησκευτικών στις χώρες της Ευρωπαϊκής Ένωσης», *ΕΕΘΣΠΘ [Τμ. Ποιμαντικής και Κοινωνικής Θεολογίας]*, ν.σ. 7 (2001) 85-104.

⁷ C. Erricker, *Religious Education: A Conceptual and Interdisciplinary Approach for secondary schools*, Routledge, Oxon 2010, σ. 22.

⁸ Ε. Πεπές, *Η θρησκευτική παιδεία των μεταναστών στον ελληνικό χώρο*, [Διδακτορική διατριβή], Τμήμα Ποιμαντικής και Κοινωνικής Θεολογίας της Θεολογικής Σχολής Α.Π.Θ., Θεσσαλονίκη 2011, σ. 77.

Το περιεχόμενο της θρησκευτικής παιδείας ορίστηκε να ρυθμίζεται σε τοπικό επίπεδο από ειδική επιτροπή των τοπικών αρχών (local authorities), της οποίας μέλη είναι: εκπρόσωποι της Αγγλικανικής Εκκλησίας και άλλων θρησκευτικών κοινοτήτων, συνδικάτα εκπαιδευτικών και τοπικά εκπαιδευτικά συμβούλια. Παράλληλα, άλλοι επίσημοι Θρησκευτικοί Εκπαιδευτικοί Οργανισμοί στην Αγγλία είναι οι παρακάτω⁹:

- National Association of Teachers of RE (NATRE) [Εθνική Ένωση Δασκάλων Θρησκευτικής Αγωγής].
- Association of RE Inspectors, Advisers and Consultants (AREIAC) [Ένωση Επιθεωρητών, Συμβούλων Θρησκευτικής Αγωγής].
- Association of University Lecturers in Religion and Education (AULRE) [Ένωση Καθηγητών Πανεπιστημίων στην Θρησκεία και την Εκπαίδευση].
- National Association of SACREs (NASACRE) [Εθνική Ένωση Συμβούλων στην Θρησκευτική Αγωγή].
- The Shap Working Party on Education in Religions (Shap) [Ομάδα εργασίας για την εκπαίδευση στην Θρησκεία].
- The Religious Education Council (REC) [Συμβούλιο Θρησκευτικής Αγωγής].

ΕΓΚΥΚΛΙΟΙ (RADIATIONS) ΚΑΙ ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΕΣ ΠΡΑΞΕΙΣ (EDUCATIONAL ACTS) ΓΙΑ ΤΗ ΘΡΗΣΚΕΥΤΙΚΗ ΑΓΩΓΗ

Το νομοθετικό πλαίσιο για τη θρησκευτική αγωγή στην Αγγλία εξελίχθηκε στη σημερινή του μορφή κυρίως από την Εκπαιδευτική Πράξη του 1996 (Education Act 1996)¹⁰. Από τότε και στο εξής έχουν δημοσιευθεί πληθώρα συμπληρωματικών διατάξεων και εγκυκλίων για να ρυθμίσουν με μεγαλύτερη αποδοτικότητα τα ανακύπτοντα ζητήματα¹¹.

⁹ AULRE, «Professional RE Groups», στο <http://www.aulre.org.uk/>, προσπελάστηκε στις 13/1/2011.

¹⁰ Legislation.gov.uk., *Education Act 1996*, <http://www.legislation.gov.uk/ukpga/1996/56/contents>, προσπελάστηκε στις 20/1/2011.

¹¹ Η νέα κυβέρνηση που ανέλαβε το Μάιο του 2010 αναμένεται να εκδώσει νέα Εκπαιδευτική Πράξη.

Έτσι, η σημερινή εικόνα της θρησκευτικής αγωγής στην Αγγλία έχει συντεθεί από ένα τεράστιο όγκο διατάξεων, εγκυκλίων, νομοθετικών ρυθμίσεων και άλλων εγγράφων σχετικών με τα εκπαιδευτικά θέματα. Παρακάτω παρουσιάζονται τα τελευταία, επίσημα ή/και αναθεωρημένα έγγραφα για τη θρησκευτική αγωγή, που έχουν τη βάση τους στο νομοθετικό πλαίσιο της Εκπαιδευτικής Πράξης 1996, της οποίας ζητήματα διευκρινίζουν και συμπληρώνουν.

*α. Εθνικό Πρόγραμμα Σπουδών για τη θρησκευτική αγωγή
(National Framework of Religious Education)*

Το Εθνικό Πλαίσιο Σπουδών συντάχθηκε από το Υπουργείο Παιδείας και την *Αρχή Προσόντων και Προγραμμάτων Σπουδών*, σε συνεργασία με επιστημονικές ομάδες από τις θρησκευτικές κοινότητες και διάφορους άλλους επίσημους κρατικούς οργανισμούς και φορείς, 25 στο σύνολο, συμπεριλαμβανομένης και της Ελληνικής Ορθόδοξης Εκκλησίας.

Η θεωρητική του βάση δομήθηκε πάνω στη σύνθεση των δύο βασικών μοντέλων θρησκευτικής αγωγής που εφαρμόζονται σήμερα σε Ευρωπαϊκό επίπεδο: α) Το μοντέλο «Education about Religion», σύμφωνα με το οποίο η θρησκεία θεωρείται βασικό στοιχείο αυτοπροσδιορισμού και μέσω αυτού επιζητείται ένας γενικότερος θρησκευτικός προσανατολισμός στο εκπαιδευτικό πρόγραμμα και β) Το μοντέλο «Education from Religion», όπου δίδεται προτεραιότητα στα βιώματα των μαθητών και επιδιώκεται η καλλιέργεια δεξιοτήτων ερμηνείας, εφαρμογής και αξιολόγησης της διδακτικής ύλης¹². Όπως έχει τονιστεί, τα δύο μοντέλα ως μορφές μάθησης αλληλοσυμπληρώνονται¹³. Σύμφωνα με το αγγλικό Εθνικό Πλαίσιο, που εμπνέεται από την παραπάνω σύνθεση, το δικαίωμα στη θρησκευτική εκπαίδευση είναι καθολικό, καθώς η «ισότητα στην ευκαιρία» είναι μέρος ενός ευρύτερου πλαισίου κοινών αξιών και στόχων που στηρίζουν τα σχολικά προγράμματα. Οι μαθητές είναι ανάγκη να κατανοήσουν το ρόλο και τη σπουδαιότητα της θρησκείας στο σύγ-

---

¹² Ε. Πεπές, *Η θρησκευτική παιδεία των μεταναστών*, ό.π., σ. 116, όπου παρουσιάζεται η ομαδοποίηση των κυριότερων μοντέλων θρησκευτικής αγωγής στον ευρωπαϊκό χώρο του P. Schreiner, προέδρου της Intereuropean Commission on Church and School (ICCS).

¹³ Ό.π., σ. 116-117.

χρονο κόσμο καθώς και τα σημαντικά *πιστεύω* και αξίες που την περιγράφουν. Σύμφωνα με το αγγλικό Εθνικό Πλαίσιο επίσης, η καλής ποιότητας θρησκευτική εκπαίδευση μπορεί να εμψυχήσει στους μαθητές την αυτοαξιολόγηση και να τους βοηθήσει να καταλάβουν την ευρύτερη θέση τους στον κόσμο που ζουν.

Επιπλέον, η θρησκευτική αγωγή πρέπει να διδάσκεται σε όλα τα δημόσια σχολεία και σε όλες τις βαθμίδες της εκπαίδευσης σε σύμπλευση με το Τοπικό Πρόγραμμα Σπουδών που έχει καταρτίσει η κάθε τοπική κοινότητα για τα σχολεία της¹⁴. Το Τοπικό Πρόγραμμα Σπουδών διαμορφώνεται από τις *Τοπικές Εκπαιδευτικές Αρχές* λαμβάνοντας υπόψη ότι η θρησκευτική παράδοση στην Αγγλία είναι κατά βάση χριστιανική, χωρίς φυσικά να παραθεωρούνται οι υπόλοιπες θρησκευτικές παραδόσεις. Το Πρόγραμμα Σπουδών για το μάθημα των θρησκευτικών δεν είναι αυστηρά προδιαγεγραμμένο και προσυμφωνημένο, αλλά κάθε σχολείο συμβουλευεται το Τοπικό Πρόγραμμα Σπουδών που είναι έτσι δομημένο, ώστε να συμφωνεί με το *Εθνικό Πλαίσιο Σπουδών* και να εκφράζει ταυτόχρονα τις τοπικές ανάγκες της κοινότητας. Με αυτό τον τρόπο θεωρείται ότι εξυπηρετούνται εξίσου οι εθνικές και οι τοπικές εκπαιδευτικές ανάγκες. Αυτό δεν ισχύει για τα σχολεία θρησκευτικού χαρακτήρα, τα οποία μπορούν να διαμορφώσουν ένα Αναλυτικό Πρόγραμμα βασισμένο στα δικά τους κριτήρια, ύστερα όμως από έγκριση των Τοπικών Εκπαιδευτικών Αρχών (LEA) και σύμφωνα πάντα με το Εθνικό Πλαίσιο Σπουδών.

Τέλος, κάθε Τοπική Αρχή πρέπει να διαθέτει μια *Μόνιμη Συμβουλευτική Επιτροπή Θρησκευτικής Αγωγής* (Standing Advisory Council for Religious Education) με ευρείες αρμοδιότητες, που θα καθοδηγεί, θα αποφαινεται, θα αξιολογεί και θα αποφασίζει για ζητήματα θρησκευτικής εκπαίδευσης στην περιοχή όπου υπάγεται¹⁵. Όσον αφορά στην αξία του μαθήμα-

¹⁴ QCA, «The structure of the national framework for religious education. The legal position», *The non-statutory national framework*, London 2004, σ. 10, στο www.qcda.gov.uk/resources/publication.aspx?id=7481ed85-f925-4e5a-b058-7cd46f394b73, προσπελάστηκε στις 20/2/2011.

¹⁵ QCA, *SACREs and Community Cohesion: QCA annual analysis of SACRE annual reports from 2006/7*, στο http://www.theredirectory.org.uk/public_docs/analysis_sacre_reports_06_07.pdf, προσπελάστηκε στις 20/2/2011.

τος της θρησκευτικής αγωγής, το Πλαίσιο υποστηρίζει ότι πραγματοποιεί τους παρακάτω παιδαγωγικούς στόχους του γενικότερου Εκπαιδευτικού Πλαισίου της Αγγλίας:

- Προωθεί την πνευματική, ηθική, κοινωνική ανάπτυξη και την εθνική αυτοσυνειδησία.
- Προωθεί την ιθαγένεια.
- Προωθεί την προσωπική και κοινωνική αγωγή καθώς και την εκπαίδευση υγείας.
- Προωθεί βασικές δεξιότητες, όπως η κατανόηση και ανάλυση πληροφοριών, η δημιουργικότητα, η πληροφοριακή τεχνολογία, η επικοινωνία, η επίλυση προβλημάτων και συμβάλλει στην ενίσχυση της αυτομάθησης και της αυτοβελτίωσης. Προσφέρει, ακόμη, ουσιαστικά στον τομέα της προώθησης της ισότητας και της κοινωνικής συνοχής.
- Επιπλέον, συμβάλλει αποτελεσματικά σε επιστημονικά και ιατρικά θέματα, συνδέει τη μάθηση με την επαγγελματική κατάρτιση και την απασχόληση και τέλος προσφέρει εκπαίδευση για την αειφόρο ανάπτυξη¹⁶.

Οι άξονες γύρω από τους οποίους διαρθρώνεται η διδακτική ύλη στην Πρωτοβάθμια και Δευτεροβάθμια Εκπαίδευση είναι δύο¹⁷:

Μαθαίνοντας από τη θρησκεία Θεματική	Μαθαίνοντας για τη θρησκεία Θεματική
<ul style="list-style-type: none"> • Πειποιθήσεις, διδασκαλίες, πηγές • τρόποι ζωής και πρακτικές • τρόποι έκφρασης <p>Στόχος: ανάπτυξη κοσμοαντίληψης</p>	<ul style="list-style-type: none"> • προσωπική ταυτότητα • το νόημα της ζωής, ο σκοπός και η αλήθεια, • αξίες και δεσμεύσεις <p>Στόχος: καλλιέργεια δεξιοτήτων εφαρμογής και αξιολόγησης</p>

¹⁶ QCA, «Learning across the curriculum: the contribution of religious education», *The non-statutory national framework*, σ.14-15, www.qcda.gov.uk/resources/publication.aspx?Id=7481ed85-f925-4e5a-b058-7cd46f394b73, προσπελάστηκε στις 20/2/2011.

¹⁷ QCA, «Attainment targets for religious education», *The non-statutory national framework*, London 2004, σ. 36-37, στο www.qcda.gov.uk/resources/publication.aspx?id=7481ed85-f925-4e5a-b058-7cd46f394b73, προσπελάστηκε στις 20/2/2011.

Οι δύο άξονες εξακτινώνονται σε 8 επίπεδα επιδιωκόμενων στόχων αυξανόμενης δυσκολίας. Το κάθε επίπεδο περιγράφει τον τύπο και την έκταση της γνώσης, σχετικά με τους δύο άξονες, που πρέπει να κατέχουν οι μαθητές του κάθε βασικού σταδίου. Σε κάθε επίπεδο αυξάνονται, επεκτείνονται και εμπλουτίζονται οι διδακτικοί στόχοι, ώστε να ανταποκρίνονται στο ηλικιακό και νοητικό επίπεδο των μαθητών.

*β. Εγχειρίδιο Θρησκευτικής Εκπαίδευσης
(The Religious Education Handbook)*

Το *Εγχειρίδιο για τη Θρησκευτική Εκπαίδευση* (The Religious Education Handbook) εκδόθηκε το καλοκαίρι του 2010 με τη σύμπραξη κορυφαίων ακαδημαϊκών συμβούλων και καθηγητών των θρησκευτικών παραδόσεων της Αγγλίας, με επικεφαλής τον ακαδημαϊκό θεολόγο, φιλόλογο και παιδαγωγό της Αγγλίας Liam Gearon¹⁸. Το έργο αυτό έγινε πλήρως αποδεκτό και έχει την απόλυτη στήριξη του Εθνικού Οργανισμού Θεολόγων, της Ένωσης των Θεολόγων Συμβούλων της Αγγλίας και του Υπουργείου Παιδείας. Συνεπικουρεί με το *Εθνικό Πρόγραμμα Σπουδών για τη Θρησκευτική Αγωγή* και τον *Οδηγό για τη Θρησκευτική Αγωγή* το εκπαιδευτικό έργο των δασκάλων θρησκευτικής αγωγής.

*γ. Οδηγός για τη Θρησκευτική Αγωγή στα Αγγλικά σχολεία
(Religious Education Guidance in English Schools)*

Ο οδηγός καταρτίστηκε το 2010 από το Υπουργείο Παιδείας της Αγγλίας, με σκοπό να καθοδηγήσει τους εκπαιδευτικούς στη σωστή χρήση του Προγράμματος Σπουδών των Θρησκευτικών αλλά και να ενημερώσει κάθε ενδιαφερόμενο Οργανισμό ή πρόσωπο. Ο οδηγός βοηθά τις τοπικές αρχές να διαμορφώσουν το δικό τους *Τοπικό Συμφωνητικό* για τη θρησκευτική αγωγή βασιζόμενο πάντοτε στα κριτήρια του Υπουργείου Παιδείας.

---

¹⁸ The Religious Education CPD Handbook, «Welcome to the RE Handbook», στο <http://www.re-handbook.org.uk/>, προσπελάστηκε στις 13/1/2011.

Σημαντική είναι η αναφορά που γίνεται για το *δικαίωμα απαλλαγής* από το μάθημα¹⁹. Συγκεκριμένα, τα σχολεία πρέπει αρχικά να φροντίσουν ώστε οι γονείς που επιθυμούν την απαλλαγή των παιδιών τους από το μάθημα, να έχουν λάβει γνώση του Προγράμματος Σπουδών των Θρησκευτικών και να έχουν βεβαιωθεί, ότι αυτό σέβεται τις προσωπικές πεποιθήσεις των μαθητών. Οι γονείς καλούνται επίσης να ενημερωθούν για τα διδακτικά αντικείμενα, οπότε και πρέπει να τους δοθεί η ευκαιρία να συζητήσουν για αυτά, εφόσον το επιθυμούν. Δικαιούνται να απομακρύνουν το παιδί τους γενικότερα από το μάθημα ή ακόμη και από μεμονωμένα τμήματα του μαθήματος, χωρίς να υποχρεούνται να αιτιολογήσουν την απόφασή τους. Στη συνέχεια, μπορούν να αποφασίσουν τον τρόπο με τον οποίο θα καλυφθεί ο κενός χρόνος που προκύπτει για τα παιδιά στο σχολικό ωράριο. Ενδεικτικά, ο μαθητής μπορεί να μεταφερθεί σε άλλο σχολείο, όπου πραγματοποιείται ο τύπος του θρησκευτικού μαθήματος που επιθυμούν οι γονείς ή ακόμη, αν αυτό δεν είναι εφικτό, να του παρασχεθεί, ύστερα από απαίτηση των γονέων του, εντός του σχολικού περιβάλλοντος ή κατ' οίκον, ο τύπος του μαθήματος της θρησκευτικής αγωγής που οι γονείς επέλεξαν. Αυτό ισχύει τόσο στην Πρωτοβάθμια όσο και στη Δευτεροβάθμια Εκπαίδευση.

Για την *κατανομή του χρόνου διδασκαλίας* αξίζει να επισημανθεί ότι δεν υπάρχει προδιαγεγραμμένος χρονικός καταμερισμός της διδασκαλίας του μαθήματος της θρησκευτικής αγωγής στο Εθνικό Πρόγραμμα. Κάποιες συστάσεις του Λόρδου Ρόναλντ Ντίαρινγκ (Lord Ronald Dearing), κατά το 1993, σχετικά με τις ώρες που πρέπει να διατίθενται για το μάθημα των θρησκευτικών επικράτησαν για πρακτικούς λόγους, ως δείκτες²⁰:

<i>Ενδεικτικός πίνακας ετήσιας χρονικής κατανομής του ΜτΘ κατά τον Lord Ronald Dearing (προσαρμογή από το πρωτότυπο)</i>	
Βασικό Στάδιο 1 (Key stage 1)	
[Ηλικία 5-7 Χρονιά 1 και 2]	36 ώρες το χρόνο

¹⁹ DFE, *Religious Education guidance in English schools: Non-statutory guidance 2010*, στο <http://publications.education.gov.uk/>, σ. 27, προσπελάστηκε στις 14/2/2011.

²⁰ Lord Ronald Dearing, *The National Curriculum and its Assessment* (1993), στο http://www.theredirectory.org.uk/ov_time.php, προσπελάστηκε στις 10/11/2011. Διετέλεσε καγκελάριος στο Πανεπιστήμιο του Nottingham κατά τα έτη 1993-2000.

Βασικά Στάδια 2,3 (Key Stages 2 and 3)	
[ηλικία 7-14 Χρονιά 3-9]	45 ώρες το χρόνο
Βασικό Στάδιο 4 (Key Stage 4)	
[Ηλικία 14-16 Χρονιά 10 και 1]	40 ώρες το χρόνο
GCSE- Γενικό Πιστοποιητικό Δευτεροβάθμιας Εκπαίδευσης	70 διδακτικές ώρες
Ειδικότητα: Θρησκευτική Αγωγή, <i>RE Short Course</i>	
GCSE- Γενικό Πιστοποιητικό Δευτεροβάθμιας Εκπαίδευσης	140 διδακτικές ώρες
Ειδικότητα: Θρησκευτική Αγωγή, <i>RE full course</i>	

Το Εθνικό Πρόγραμμα Σπουδών (National Curriculum) αποκλειστικά για τη Δευτεροβάθμια Εκπαίδευση [key stage 3, 4 και ηλικία (14-19)], εκδόθηκε το 2007 και η εφαρμογή του ξεκίνησε το 2008. Στη Δευτεροβάθμια Εκπαίδευση προστίθενται ως υποχρεωτικά αλλά μη εντασσόμενα στο Εθνικό Πλαίσιο Σπουδών, τρία μαθήματα: Θρησκευτικά, Σεξουαλική αγωγή και Επαγγελματικός Προσανατολισμός. Ενώ στην Πρωτοβάθμια Εκπαίδευση τα μαθήματα είναι όλα υποχρεωτικά, στο Γυμνάσιο (Key Stage 4) προσφέρεται η δυνατότητα μαθημάτων επιλογής, τα οποία προετοιμάζουν τους μαθητές για μια συνέχεια σπουδών εξατομικευμένης πορείας. Έτσι, οι μαθητές στο τέλος της γυμνασιακής βαθμίδας επιλέγουν την κατεύθυνση της επαγγελματικής τους σταδιοδρομίας²¹.

²¹ Από την ηλικία των 14 ετών οι μαθητές μπορούν να αποκτήσουν *Πιστοποιητικό Δεξιοτήτων, Επαγγελματικών Προσόντων, Δίπλωμα και Πιστοποιητικό Νέου Μαθητευόμενου*. Από την ηλικία των 16 στην ατζέντα των τυπικών προσόντων προστίθεται το πτυχίο *Πρώτου Επιπέδου, Δίπλωμα, Πιστοποιητικό Επαγγελματικής Κατάρτισης* και το *Πιστοποιητικό Κατάρτισμένου Μαθητευόμενου*. Οι μαθητές στην ηλικία των 16 (επίπεδο-sixth form) έχουν τη δυνατότητα να επιλέξουν το είδος της εκπαίδευσης που επιθυμούν να ακολουθήσουν. Η εκπαίδευση μπορεί να έχει θεωρητικό χαρακτήρα και να οδηγεί σε δίπλωμα που ονομάζεται *Ιουβαθμού* (ακαδημαϊκού χαρακτήρα που σχετίζεται με την είσοδο στα πανεπιστήμια) ή πρακτικό χαρακτήρα και να οδηγεί σε *Δίπλωμα Ικανοτήτων* σχετιζόμενο με την αγορά εργασίας. Επίσης έχουν το δικαίωμα να επιλέξουν το εκπαιδευτικό ίδρυμα της αρεσκείας τους, μεταξύ τεσσάρων επιλογών: σχολείο έκτου επιπέδου, κολλέγιο έκτου επιπέδου, κολλέγιο συνε-

Αξίζει να σημειωθεί ότι στις τάξεις που εμπίπτουν στη Δευτεροβάθμια Εκπαίδευση οι μαθητές συνήθως χωρίζονται σε τμήματα σύμφωνα με την επίδοσή τους σε κάποιο διδακτικό αντικείμενο, μια πρακτική γνωστή ως "setting".

Οι μαθητές στην ηλικία "16-19" επιλέγουν πλήρως τα μαθήματα που θα διδαχθούν, ενώ το μάθημα των θρησκευτικών δεν είναι υποχρεωτικό στα συστήματα που προάγουν την επεκτεινόμενη εκπαίδευση. Αν και οι μαθητές δεν είναι υποχρεωμένοι να δώσουν εθνικές εξετάσεις σε αυτό το μάθημα, έχουν την ευκαιρία να παρακολουθήσουν μαθήματα θρησκευτικής αγωγής, που οδηγούν σε πιστοποιητικό με τίτλο «Θρησκευτικές σπουδές»²².

ΣΧΟΛΙΚΑ ΕΓΧΕΙΡΙΔΙΑ ΘΡΗΣΚΕΥΤΙΚΗΣ ΑΓΩΓΗΣ

Το Υπουργείο Παιδείας δεν εκδίδει σχολικά εγχειρίδια, αλλά αυτά επιλέγονται από τα ίδια τα σχολεία και τους καθηγητές τους²³. Τρεις εκδότες ή εκδοτικοί οίκοι εκδίδουν βιβλία κατάλληλα για τη διδασκαλία των Θρησκευτικών στις διάφορες βαθμίδες, χωρίς όμως αυτό να σημαίνει πως είναι υποχρεωμένοι οι θεολόγοι να χρησιμοποιούν αποκλειστικά τα συγκεκριμένα εγχειρίδια²⁴. Μπορούν παράλληλα να αντλούν υλικό από όποιο άλλο βιβλίο κρίνουν ότι προάγει τη διδασκτέα ύλη²⁵. Όλα όμως τα εγχειρίδια πρέπει να συμφωνούν και να προωθούν τους σκοπούς και τους στόχους του Προγράμματος Σπουδών.

χιζόμενης εκπαίδευσης, ειδικό κολλέγιο (ειδικότητας). Πηγή: House of Commons Children, Schools and Families, *National Curriculum, Fourth Report of Session 2008-09, Frameworks for the 0-5 and 14-19 age ranges*, σ. 18.

²² *The non-statutory national framework*, ό.π., σ. 31.

²³ House of Commons Children, Schools and Families Committee, *National Curriculum-Fourth Report of Session 2008-09*, vol. 1, σ. 46, στο <http://www.publications.parliament.uk/pa/cm200809/cmselect/cmchilsch/344/344i.pdf>, προσπελάστηκε στις 19/6/2015.

²⁴ Collins Education, στο <http://www.collinseducation.com/Primary/ReligiousEducation/Pages/Default.aspx>, προσπελάστηκε στις 3/2/2011.

²⁵ Εκδότες: 1. Folens Ltd, *RE in Action*, το οποίο περιέχει σχέδια μαθήματος και τεστ αξιολόγησης για το Βασικό στάδιο 1 και 2 και *Accessing RE*, βιβλία για μαθητές από 5-11 ετών. 2. Kirklees, *The Kirklees Agreed Syllabus for Religious Education 2007-2012*. 3. Dorling Kindersley- *Religious Education / Culture and Beliefs: Key Stage 2*, Βασικό στάδιο 2.

Ακόμη, η *Εταιρεία Ανάπτυξης Δεξιοτήτων και Προγραμμάτων Σπουδών* εξέδωσε υποδειγματικό, υποστηρικτικό, υλικό για τη Πρωτοβάθμια και Δευτεροβάθμια Εκπαίδευση, το οποίο υποδεικνύει τρόπους εφαρμογής του συμφωνημένου Πλαισίου Σπουδών στη διδακτική πράξη²⁶. Για το βασικό επίπεδο (Key Stage) 1 και 2 έχουν εκδοθεί 32 σχέδια εργασίας και 15 για το βασικό επίπεδο 3²⁷.

ΣΧΟΛΙΚΗ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗ ΘΡΗΣΚΕΥΤΙΚΟΥ ΧΑΡΑΚΤΗΡΑ

Τα σχολεία με θρησκευτικό χαρακτήρα στην πραγματικότητα έπαιξαν ιστορικό ρόλο όχι μόνο στην αγγλική θρησκευτική αγωγή αλλά και στην αγγλική εκπαίδευση γενικότερα²⁸. Ενώ, παραδοσιακά, υπήρχαν μόνο χριστιανικά σχολεία, σταδιακά αναδύθηκαν και διαρκώς αναφέρονται όλο και περισσότερα σχολεία ποικίλου θρησκευτικού προσανατολισμού.

Τα Προγράμματα Σπουδών σε αυτά τα σχολεία διαφέρουν σημαντικά από τα αντίστοιχα των δημόσιων σχολείων. Τα σχολεία των θρησκευτικών κοινοτήτων και τα *Ελεγχόμενα Σχολεία Εθελοντισμού* (Voluntary-controlled schools²⁹) διδάσκουν το μάθημα των θρησκευτικών σύμφωνα με το δικό τους Πρόγραμμα Σπουδών, όπως αυτό ορίζεται από τους υπεύθυνους διευ-

---

²⁶ European Commission, *Organisation of the education system in the United Kingdom –England, Wales and Northern Ireland 2009/2010*, σ. 153, στο http://socialsciences.exeter.ac.uk/media/universityofexeter/collegeofsocialsciencesandinternationalstudies/education/pgce/pre-coursedocuments/pre-coursedocuments2015-16/Secondary_PGCE_Subject-Specific_Information_-_MFL_-_Eurydice_explanation_of_the_English_education_system.pdf, προσπελάστηκε στις 19/6/2015.

²⁷ The national archives, http://webarchive.nationalarchives.gov.uk/20100612050234/http://www.standards.dfes.gov.uk/schemes2/Secondary_PE/?view=get, προσπελάστηκε στις 3/2/2011.

²⁸ The Religious Education CPD Handbook, «Schools of a religious character», στο <http://www.re-handbook.org.uk/section/schools>, προσπελάστηκε στις 13/1/2011.

²⁹ Ελεγχόμενα σχολεία εθελοντισμού (Voluntary-controlled schools): Τα σχολεία αυτού του τύπου διοικούνται από την τοπική διοικούσα αρχή, η οποία απασχολεί το προσωπικό και καθορίζει τα κριτήρια εισαγωγής. Τα κτίρια και οι εγκαταστάσεις συνήθως ανήκουν σε κάποια φιλανθρωπική ή θρησκευτική οργάνωση, η οποία έχει το δικαίωμα να διορίζει μέλη του διοικητικού οργάνου.

θυντές-διοικητές τους, σε συμφωνία με το Καταστατικό Ίδρυσης του σχολείου³⁰.

ΤΑ ΧΡΙΣΤΙΑΝΙΚΑ ΣΧΟΛΕΙΑ ΣΤΗΝ ΑΓΓΛΙΑ

α. Σχολεία της Εκκλησίας της Αγγλίας

Υπάρχουν πάνω από 4800 σχολεία της Εκκλησίας της Αγγλίας, τα περισσότερα από τα οποία ανήκουν στην Πρωτοβάθμια Εκπαίδευση και αποτελούν το 25% του συνολικού αριθμού των δημοτικών σχολείων της χώρας. Τα 227 από αυτά ανήκουν στην Δευτεροβάθμια Εκπαίδευση και τα 27 από αυτά είναι Ακαδημίες. Βρίσκονται εντός των 43 Αγγλικανικών επισκοπών της Αγγλίας, οι οποίες υποστηρίζουν, χρηματοδοτούν και προωθούν τα σχολεία που είναι υπό την εποπτεία τους. Δέχονται όλους τους μαθητές που προέρχονται από την τοπική κοινότητα, ακόμα και αν είναι άλλης θρησκευτικής απόχρωσης. Σε αυτά μπορούν να διδάξουν εκπαιδευτικοί και άλλων θρησκευτικών πεποιθήσεων, ακόμη και άθεοι, με την βασική προϋπόθεση ότι θα σεβαστούν το χριστιανικό ήθος και τον εκκλησιαστικό χαρακτήρα του σχολείου.

Τα Εκκλησιαστικά κολλέγια και τα Εκκλησιαστικά Πανεπιστήμια είναι τα εξής:

- Bishop Grosseteste University College Lincoln [Πανεπιστημιακό Κολλέγιο Lincoln Επισκοπής του Grosseteste].
- Canterbury Christ Church University [Πανεπιστήμιο Χριστιανικής Εκκλησίας Canterbury].
- Liverpool Hope University [Πανεπιστήμιο Liverpool Hope].
- The University College Plymouth Marjon [Πανεπιστημιακό Κολλέγιο Marjon του Plymouth].
- The University of Gloucestershire [Πανεπιστήμιο του Gloucestershire].
- Trinity University College [Πανεπιστημιακό Κολλέγιο Trinity].
- University of Chester [Πανεπιστήμιο της Chester].

---

³⁰ DFE, *Religious education Programme of study (non-statutory) for key stage 3 and attainment targets*, National Curriculum, σ. 263, στο www.qca.org.uk/curriculum, προσπελάστηκε στις 15/1/2011.

- University of Chichester [Πανεπιστήμιο του Chichester].
- University of Cumbria [Πανεπιστήμιο του Cumbria].
- University of Winchester [Πανεπιστήμιο του Winchester].
- Whitelands College, University [Κολλέγιο Whitelands του Πανεπιστημίου Roehampton].
- York St John University [Πανεπιστήμιο St John της York].

β. Ρωμαιοκαθολικά σχολεία

Σήμερα υπάρχουν πάνω από 2200 καθολικά σχολεία στην Αγγλία και την Ουαλία, εκ των οποίων 400 σχολεία είναι Δευτεροβάθμιας Εκπαίδευσης -και αποτελούν τα δύο τρίτα των σχολείων Δευτεροβάθμιας Εκπαίδευσης με θρησκευτικό χαρακτήρα-, 12 σχολεία ειδικότητας και 17 κολλέγια, που όλα βρίσκονται εντός των 22 επισκοπών της Ρωμαιοκαθολικής Εκκλησίας³¹.

Κάθε καθολικό σχολείο αποτελεί ξεχωριστό μέλος της Καθολικής Εκκλησίας. Ο Διευθυντής, ο αναπληρωτής Διευθυντής του σχολείου και ο επικεφαλής της θρησκευτικής εκπαίδευσης επιβάλλεται να είναι Καθολικοί στο θρήσκευμα και να έχουν αγαστές σχέσεις με την Καθολική Εκκλησία, ώστε το σχολείο να συμμορφώνεται με τις απαιτήσεις του Εκκλησιαστικού Δικαίου. Τέλος, σύμφωνα με την ίδια πηγή, υπάρχουν δύο Ινδικά σχολεία, 100 εβραϊκά και 19 μουσουλμανικά³².

ΤΟ ΕΠΑΓΓΕΛΜΑ ΤΟΥ ΔΑΣΚΑΛΟΥ ΘΡΗΣΚΕΥΤΙΚΗΣ ΑΓΩΓΗΣ ΣΤΗΝ ΑΓΓΛΙΑ (TEACHER IN RELIGIOUS EDUCATION)

α. Η εκπαίδευση

Για να διδάξει ένας εκπαιδευτικός το μάθημα των θρησκευτικών στην Αγγλία πρέπει να έχει αποκτήσει Πιστοποιητικό επάρκειας «qualified teacher status» (QTS), το οποίο εξασφαλίζεται μετά από πανεπιστημιακές σπουδές

³¹ The religious education CPD Handbook, *Schools of a religious character*, στο <http://www.re-handbook.org.uk/section/schools/muslim-schools>, προσπελάστηκε στις 27/1/2011.

³² The religious education CPD, ό.π.

στη Θεολογία ή στη Θρησκευολογία³³. Ανάμεσα στα 36 Πανεπιστημιακά Ιδρύματα που προσφέρουν Θρησκευτικές και Θεολογικές σπουδές, το Πανεπιστήμιο της Οξφόρδης βρίσκεται στην κορυφή των προτιμήσεων, για την υψηλή ποιότητα των σπουδών που προσφέρει³⁴.

Τα περισσότερα Πανεπιστημιακά ιδρύματα παρέχουν μια διαθρησκευτική εκπαίδευση, βασισμένη στις μεγάλες γνωστές θρησκείες του κόσμου, το Χριστιανισμό, τον Ιουδαϊσμό, το Βουδισμό, τον Ινδουισμό και τις Κινεζικές παραδόσεις. Παράλληλα, το Πανεπιστήμιο της Αγγλικανικής Εκκλησίας (Canterbury Christ Church University) καταρτίζει θεολόγους για τα σχολεία που λειτουργούν υπό τη διεύθυνση της.

β. Οι συνθήκες εργασίας του εκπαιδευτικού

Η κατάρτιση των στελεχών των σχολικών μονάδων και η ανάπτυξη της επαγγελματικής δραστηριότητας στα σχολεία παρέχεται, οργανώνεται και ελέγχεται από τον κρατικό οργανισμό *Κατάρτισης και Σχολικής Ανάπτυξης* (The Training and Development Agency for Schools TDA). Στόχος του οργανισμού είναι η παροχή των καλύτερων συνθηκών εκπαίδευσης, ώστε να είναι δυνατή η επιτυχία και η ευημερία για όλους τους μαθητές.

Όλοι οι πτυχιούχοι εκπαιδευτικοί που αποφοίτησαν μετά το 1999, για να δικαιούνται να διδάξουν σε οποιοδήποτε σχολείο πρέπει να ολοκληρώσουν την πρακτική τους στο Εισαγωγικό έτος ως δόκιμοι³⁵. Το Εισαγωγικό έτος είναι ο πρώτος χρόνος εργασίας ενός εκπαιδευτικού και διενεργείται στο τέλος της υποχρεωτικής Βασικής Διδακτικής Εκπαίδευσης (Initial Teacher Training ITT) και ενόσω ο εκπαιδευόμενος έχει αποκτήσει το Πιστοποιητικό Επάρκειας Διδασκαλίας-Qualified Teacher Status (QTS)³⁶. Το Εισαγωγικό έτος αφορά σε:

³³ Graduate teacher training registry gttr, *find a course: 2011*, στο <http://search.gttr.ac.uk/cgi-bin/hsrun.hse/General/>, προσπελάστηκε στις 18/1/2011.

³⁴ Guardian.co.uk, *University guide 2011: Religious Studies and Theology*, <http://www.guardian.co.uk/education/table/2010/jun/04/university-guide-religious-studies-and-theology>, προσπελάστηκε στις 18/1/2011.

³⁵ Tda, *Statutory Guidance on Induction for Newly Qualified Teachers in England*, στο <http://www.teachernet.gov.uk/docbank/index.cfm?id=12703>, προσπελάστηκε στις 20/2/2011.

³⁶ Tda, *Induction year*, στο <http://www.tda.gov.uk/get-into-teaching/life-as-a-teacher/induction-year.aspx?keywords=Induction>, προσπελάστηκε στις 20/1/2011.

- Συγκεκριμένο αριθμό διδακτικών ωρών (10% από το Πρόγραμμα των διδ. ωρών) που δαπανώνται για προετοιμασία και επιπλέον εκπαίδευση.
- Υποστήριξη από τον επόπτη.
- Τακτικές αναφορές απόδοσης και προόδου.

Διαρκεί 3 σχολικές περιόδους (τα ελληνικά *τρίμηνα*) στο τέλος των οποίων γίνεται εκτεταμένη συζήτηση με τον επόπτη. Μετά την ολοκλήρωση της πρακτικής το *Γενικό Διδακτικό Συμβούλιο* (General Teaching Council-GTC) αποφασίζει για την επιτυχή ή μη έκβαση της πρακτικής.

Ο εκπαιδευτικός στην Αγγλία δεν είναι δημόσιος υπάλληλος· διορίζεται από την τοπική αυτοδιοίκηση ή από κάποιο ανεξάρτητο ίδρυμα, ανάλογα με τον τύπο του σχολείου που θα κληθεί να διδάξει. Ο αρχικός μισθός του εκπαιδευτικού ξεκινά από 22,606 έως 27,000 λίρες και φτάνει τις 32,588 έως 36,387 λίρες το χρόνο, συμπεριλαμβανομένων των επιδομάτων εκπαιδευτικής υπευθυνότητας, πρόσθετων προσόντων κ.ά.³⁷. Ο ετήσιος χρόνος εργασίας είναι 195 μέρες ενώ απαιτούνται για τη συνταξιοδότηση σαράντα χρόνια προϋπηρεσίας. Η σύνταξη, επίσημα, δίνεται στα 65 έτη, εκτός από την περίπτωση που έχει συμπληρωθεί ο απαιτούμενος χρόνος υπηρεσίας, οπότε μπορεί ο εκπαιδευτικός να συνταξιοδοτηθεί στα 60 έτη³⁸.

Σύμφωνα με το *Εθνικό Κέντρο Εκπαιδευτικής Στατιστικής* (National Center for Education Statistics NCES), 3000 Χριστιανοί θεολόγοι εργάζονται στα χριστιανικά σχολεία της Αγγλίας³⁹. Δεν έχουν τις ίδιες χρηματικές αποδοχές, όπως οι συνάδελφοι τους στα δημόσια σχολεία, ούτε τις ίδιες ασφαλιστικές καλύψεις υγείας. Είναι όμως ελεύθεροι να διδάξουν το μάθημα με καθαρά χριστιανικό χαρακτήρα χωρίς το κίνδυνο της κυβερνητικής ανάμειξης.

³⁷ Tda, *Pay and benefits*, στο <http://www.tda.gov.uk/teacher/salary-benefits/pay-and-benefits.aspx>, προσπελάστηκε στις 18/1/2011.

³⁸ Eurydice European Unit, *Το Επάγγελμα του Εκπαιδευτικού στην Ευρώπη: η φυσιογνωμία, οι τάσεις και οι προβληματισμοί*, στο http://eacea.ec.europa.eu/education/eurydice/index_en.php, προσπελάστηκε 16/2/2011.

³⁹ Βλ. αναλυτικότερα στον ιστότοπο <http://nces.ed.gov/>, προσπελάστηκε στις 12/2/2011.

ΚΑΙΝΟΤΟΜΕΣ ΔΙΔΑΚΤΙΚΕΣ ΠΡΟΣΕΓΓΙΣΕΙΣ

α. Η μουσική στη θρησκευτική αγωγή

Η μουσική μπορεί να αποτελέσει ένα πολύ αποτελεσματικό παιδαγωγικό μέσο θρησκευτικής αγωγής. Σε ένα πολυπολιτισμικό περιβάλλον, όπως είναι το αγγλικό σχολείο, η μουσική προερχόμενη από διάφορες παραδόσεις και θρησκείες εκφράζει με άμεσο τρόπο την θρησκευτική ταυτότητά τους. Εκτός από τα παραδοσιακά θρησκευτικά τραγούδια, πληθώρα μουσικών συνθέσεων σύγχρονων καλλιτεχνών με τους στίχους της μουσικής τους μεταφέρουν θρησκευτικά μηνύματα σε ανθρώπους οποιουδήποτε θρησκευτικού χρωματισμού⁴⁰.

Η αξιοποίηση της μουσικής στη διδακτική πράξη προτείνεται από το Πρόγραμμα Σπουδών για όλα τα βασικά στάδια και υποστηρίζεται από ηλεκτρονικές τράπεζες μουσικών πόρων που είναι ταξινομημένες ανά θέμα και ανά βαθμίδα εκπαίδευσης. Σύμφωνα με το Πρόγραμμα Σπουδών, στις πρώτες τάξεις του δημοτικού οι μαθητές μπορούν να εξερευνήσουν τη χρήση της μουσικής στην παράδοση του Χριστιανισμού και μιας ακόμη θρησκείας. Με τη μουσική οι μαθητές ανακαλύπτουν το νόημα των στίχων, καθώς και τον τρόπο που διαμορφώνει και εκφράζει τη συναισθηματική κατάσταση των ανθρώπων σε συγκεκριμένες στιγμές. Επισημαίνουν κοινά θέματα και προσεγγίσεις στις μουσικές των διαφορετικών θρησκειών και διαπιστώνουν ότι η μουσική είναι πηγή έμπνευσης σε όλες τις θρησκευτικές παραδόσεις. Έως το τέλος του Δημοτικού σχολείου προτείνεται να έχουν διδαχθεί τη χριστιανική μουσική και τη μουσική δύο ακόμη άλλων θρησκειών.

Στο Γυμνάσιο οι μαθητές διερευνούν τον τρόπο που η μουσική μεταφέρει ηθικές και εθιμοτυπικές προσεγγίσεις και τον τρόπο που εκφράζει πανανθρώπινες ιδέες, όπως είναι η ειρήνη, η ισότητα, η προστασία του περιβάλλοντος. Εντοπίζουν τέλος, τις λεξικολογικές διαφορές μεταξύ της θρησκευτικής και της σύγχρονης μουσικής.

Με λίγα λόγια η μουσική, με το νόημα των στίχων που συνοδεύει, δραστηριοποιεί τις αισθήσεις και αφυπνίζει τα συναισθήματα των παιδιών δημι-

---

⁴⁰ NATRE, *Developing Religious Education through Music*, στο <http://www.natre.org.uk/music/secondary.php>, προσπελάστηκε στις 8/2/2011.

ουργώντας το κατάλληλο κλίμα για τη διδασκαλία και ερμηνεία γενικευμένων θεολογικών εννοιών όπως συγχωρητικότητα, πάθος, αγάπη, πένθος κ.ά.

β. Η κοινή λατρεία

Η κοινή λατρεία είναι μια παραδοσιακή καθημερινή σχολική πρακτική που έχει το νόημα της κοινής συλλογικής δράσης. Δε συμπεριλαμβάνεται στον εκτιμώμενο χρόνο της διδασκαλίας του μαθήματος, αλλά αποτελεί αυτοτελή εκπαιδευτική δραστηριότητα. Όλα τα σχολεία είναι υποχρεωμένα να προσφέρουν ευκαιρίες συμμετοχής σε διάφορες μορφές κοινής λατρείας, αν και οι γονείς έχουν το δικαίωμα να απαλλάξουν το παιδί τους από αυτή τη σχολική δράση.

Τα 2/3 των ετήσιων σχολικών λατρευτικών δράσεων έχουν χριστιανική θεματολογία, εφόσον το 51% των μαθητών δηλώνουν *Χριστιανοί* στο θρήσκευμα. Σχέδια κοινής λατρείας, τρόποι χρήσης των νέων τεχνολογιών καθώς και υποστηρικτικό υλικό παρέχεται από το ινστιτούτο Culham⁴¹.

ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ

Η δομή του αγγλικού εκπαιδευτικού συστήματος θα μπορούσε να χαρακτηριστεί ιδιαίτερα αποκεντρωτική, ευέλικτη, ισορροπητική, εναλλακτική αλλά και γραφειοκρατική, αμφιλεγόμενη, και έως ένα βαθμό, συγκεχυμένη. Η έρευνα κατέδειξε ότι το εκπαιδευτικό σύστημα στην Αγγλία έχει συντεθεί από πολλά παράλληλα και μερικές φορές αντιφατικά συστατικά στοιχεία. Παρατηρήθηκε ότι οι νέες εκπαιδευτικές εγκύκλιοι αποπνέουν έντονη αντισταθμιστική και νεωτεριστική χροιά που, δικαιωματικά, προκύπτει και από τις μεγάλες ανακατατάξεις στον κοινωνικό ιστό, λόγω της αθρόας εισροής των μεταναστών. Άλλωστε, όσο μεγαλύτερη κινητικότητα και ανομοιογένεια διακρίνει τη φυλετική και ηλικιακή δομή μιας εθνικής κοινωνίας τόσο περισσότερες διορθωτικές παρεμβάσεις παρατηρούνται στο χώρο της εκπαίδευσης. Η εκπαίδευση, όπως αναμένεται, αποτελώντας το μέσο έκφρασης και εφαρμογής των πολιτικοοικονομικών επιδιώξεων των κρατών, ακολου-

⁴¹ Βλ. αναλυτικότερα στον ιστότοπο <http://www.culham.ac.uk/>, προσπελάστηκε στις 22/1/2011.

θεί τη δομή του εξελισσόμενου μετασχηματισμού, που προκύπτει από τα δημογραφικά δεδομένα.

Η Αγγλία ζει στο απόγειο της πολυπολιτισμικότητας, με όλα τα δεινά ή και τα οφέλη που αυτή δημιουργεί. Διαπιστώθηκε η τιτάνια προσπάθεια προσαρμογής στην αυξανόμενη φυλετική και θρησκευτική ανομοιογένεια της κοινωνικής πραγματικότητας. Στόχος της είναι, η εξασφάλιση της ισορροπίας ανάμεσα στην διατήρηση των κραταιών εθνικών πολιτισμικών αξιών και στην αποδοχή και ενσωμάτωση των νέων και, πολλές φορές, πλήρως αντιθετικών αξιών. Η διατήρηση της ισορροπίας αυτού του τύπου είναι ένα ιδιαίτερα δύσκολο εγχείρημα, που χαρακτηρίζεται από την ευελιξία και την ελαστικότητα για την αφομοίωση των αλλότριων πολιτισμικών στοιχείων και την αδιαλλαξία για τη διατήρηση των κραταιών εθιμοτυπικών επιταγών της βασιλικής μοναρχίας.

Πρόσφατες δηλώσεις του πρωθυπουργού Ντέιβιντ Κάμερον υποστηρίζουν την αποτυχία της πολυπολιτισμικής πολιτικής. Ο Βρετανός πρωθυπουργός, όπως έπραξε και η Άνγκελα Μέρκελ το 2010, δήλωσε ότι η πολυπολιτισμική πολιτική της χώρας του απέτυχε, ενώ πρότεινε την καλύτερη κοινωνική αφομοίωση των νέων μουσουλμάνων, ως αντίδοτο στα εξτρεμιστικά κινήματα: *«Φτάνει με την παθητική ανοχή ... Με το δόγμα του πολυπολιτισμού ενθαρρύνουμε διαφορετικές κουλτούρες να ζουν χωριστά. Δεν μπορέσαμε να εγγυηθούμε το όραμα μιας κοινής κοινωνίας. Ανεχθήκαμε τη δράση εναντίον των αξιών μας από αυτές τις απομονωμένες κοινότητες»*⁴².

Η Αγγλία μαστίζεται από εξτρεμιστικές εκδηλώσεις εθνικών μειονοτήτων, ενώ τα φαινόμενα του εκφοβισμού και της ενδοσχολικής βίας εναντίον μαθητών άλλης εθνότητας επιτείνουν την ξενοφοβία και το ρατσισμό. Είναι γεγονός ότι υπάρχει ο κίνδυνος αλλοίωσης των γηγενών πολιτισμικών στοιχείων της χώρας, όταν οι μειονότητες δεν τις ενστερνίζονται και όταν, αντίθετα, προωθούνται μονοσήμαντα στη διατήρηση της δικής τους πολιτιστικής ταυτότητας. Τελικά, οι διαχρονικές πολιτισμικές αξίες μιας χώρας κινδυνεύουν σοβαρά με νόθευση και αλλοίωση, όταν δεν προβάλλονται και δεν υποστηρίζονται από το εκπαιδευτικό σύστημα.

---

⁴² Π. Δημητρόπουλος, «Πόλεμο στην πολυπολιτισμικότητα κήρυξε ο βρετανός πρωθυπουργός», άρθρο (7/2/2011) στα ΤΑ ΝΕΑ on line, <http://www.tanea.gr/default.asp?artid=4616932&ct=2&pid=2>.

Όσον αφορά στο μάθημα των θρησκευτικών, παρατηρείται ότι η θρησκευτική αγωγή αποτελεί δομικό στοιχείο της εκπαίδευσης και ότι η θρησκεία είναι στενά συνυφασμένη με την εθνική ιδιοσυστασία. Το μάθημα των θρησκευτικών στην Αγγλία δεν μπορεί να χαρακτηριστεί «θρησκευσιολογικό» καθώς δεν πρόκειται για μια ιστορική και περιγραφική ουδέτερη αναφορά περί θρησκειών, αλλά για μια προσπάθεια κατανόησης του βιωματικού χαρακτήρα των θρησκειών, ο οποίος υπερτονίζεται με τη συμμετοχή των μαθητών σε μορφές κοινής λατρείας⁴³. Θα μπορούσε να χαρακτηριστεί «διαπολιτισμικό» με ιδιαίτερη έμφαση στον Χριστιανισμό, διότι υπάρχει μια περισσότερο ευνοϊκή, αλλά διακριτική προβολή των χριστιανικών δογμάτων. Σύμφωνα με έναν ορισμό, το διαπολιτισμικό μοντέλο «... *δομείται με τις βασικές αρχές της διαπολιτισμικότητας. Θεωρείται ως το επόμενο στάδιο, του πολυπολιτισμικού, εφόσον, πέρα από την αρμονική συνύπαρξη αλλοδαπών και αυτοχθόνων μαθητών, προβλέπει διαλεκτική σχέση και αλληλεπίδραση ατόμων και ομάδων με ποικίλο πολιτισμικό υπόβαθρο. Προϋποθέτει αμοιβαία αναγνώριση και επιδιώκει τη συνεργασία*»⁴⁴.

Γενικά, η σχολική θρησκευτική αγωγή στην Αγγλία συμβάλλει καθοριστικά στον τομέα της διαφύλαξης και προβολής της εθνικής και πολιτισμικής ταυτότητας, εφόσον πρόκειται για δομικό στοιχείο της τοπικής ιδιοσυστασίας. Αυτό που προβάλλεται ως ζητούμενο, δηλαδή ο σεβασμός και η αποδοχή των διαφορετικών πολιτισμών ή θρησκειών στο σχολικό σύστημα, ως το θεμελιώδες δικαίωμα της ισότητας, δε σημαίνει αποκήρυξη του οικείου πολιτισμού ή της οικείας θρησκευτικότητας.

⁴³ Η. Ρεράκης, «Το μάθημα των Θρησκευτικών σήμερα», *Κοινωνία*, τ. 1 (2009), σ. 15-32, όπου αναλύεται η έννοια του *θρησκευσιολογικού μοντέλου διδασκαλίας*, σ. 12-13.

⁴⁴ Π. Γεωργογιάννης, *Διαπολιτισμική εκπαίδευση: βηματισμοί για μια αλλαγή στην εκπαίδευση*, τ. 11, εκδ. του ιδίου, Πάτρα 2009, σ. 210-211.

RELIGIOUS EDUCATION IN ENGLAND

SUMMARY

This paper presents aspects of Religious Education in England, based on the study of the Educational Provisions Studies, Curricula and the Statistical Reports of the country. Topics covered include the objectives and themes of modern Religious Education, faith schools in England, data on the employment of persons holding a Masters of Religious Education degree, and innovative teaching approaches. The present study shows that Religious Education in this country remains connected to the national constitution. Although it is not a part of the statutory National Framework for Study of England, it is a key component of the national educational system. Finally, experiential data, such as daily student participation in public worship, confirm the "intercultural" character of Religious Education, although there is a discreet view of Christian doctrines.